OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA SAMARALI MENEJMENTNING IQTISODIY NATIJADORLIK VA RAQOBATBARDOSHLIKKA TA'SIRI

Mamatkulov Humoyun Bobir o`g`li
Toshkent davlat iqtisodiyot univerisiteti mustaqil tadqiqotchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22879678

Annotatsiya. Mazkur tezisda oziq-ovqat sanoati korxonalarida samarali menejmentning korxona iqtisodiy natijadorligi va raqobatbardoshligiga ta'siri tadqiq etiladi. Operatsion boshqaruv, xarajatlar nazorati, ta'minot zanjiri, sifat menejmenti va bozor bilan ishlashning integratsiyalashgan modeli asosida korxona natijalarini shakllantiruvchi omillar yoritilgan. Tadqiqot yakunida samarali menejmentni baholash uchun amaliy indikatorlar majmui taklif etilgan.

Kalit so'zlar: samarali menejment, iqtisodiy natijadorlik, raqobatbardoshlik, oziq-ovqat korxonasi, operatsion samaradorlik, ta'minot zanjiri, tannarx, rentabellik, innovatsiya.

Raqobat kuchayib borayotgan sharoitda oziq-ovqat sanoati korxonalarining bozordagi barqaror o'rni faqat ishlab chiqarish hajmi bilan emas, balki boshqaruv tizimining tezkorligi va iqtisodiy asoslanganligi bilan belgilanadi. Iste'molchilar talabining o'zgaruvchanligi, assortimentning kengayishi, xomashyo va energiya narxlaridagi tebranishlar, saqlash va logistika xarajatlari korxonalardan boshqaruv qarorlarini ma'lumotlar asosida qabul qilishni talab etadi. Shu jihatdan samarali menejment korxonaning ichki salohiyatini bozor imkoniyatlari bilan bog'laydigan asosiy mexanizmga aylanadi.

Samarali menejmentning iqtisodiy natijadorlikka ta'siri foyda hajmining o'sishidangina iborat emas. U aktivlar va aylanma mablag'lardan foydalanish tezligini oshirish, ishlab chiqarishdagi yo'qotishlarni kamaytirish, sotuv geografiyasini kengaytirish, mahsulot sifatini barqarorlashtirish va mijozlarga yetkazib berish muddatlarini qisqartirish orqali ko'p omilli natija beradi. Bu holat menejment samaradorligini kompleks indikatorlar asosida o'rganishni taqozo etadi.

Tadqiqotda sabab-oqibat tahlili, jarayonli yondashuv, ko'rsatkichlarni guruhlash, qiyosiy tahlil va samaradorlik indikatorlarini tizimlashtirish usullari qo'llanildi. Menejment natijadorligi to'rtta blok bo'yicha baholandi: operatsion samaradorlik, moliyaviy natijadorlik, bozor natijadorligi va sifat-barqarorlik ko'rsatkichlari. Ushbu yondashuv boshqaruvning turli funksiyalarini yakuniy iqtisodiy natijalar bilan bog'lash imkonini beradi [1; 2].

Tahlil samarali menejmentning iqtisodiy natijadorlikka ta'siri, avvalo, operatsion jarayonlarni muvofiqlashtirish orqali yuzaga chiqishini ko'rsatadi. Xomashyo xaridi, ishlab chiqarish rejalashtirish, ombor, transport va sotuv bo'limlari o'rtasidagi axborot almashinuvi yaxshilanganda ortiqcha zaxira, ishlab chiqarishdagi uzilishlar va shoshilinch logistika xarajatlari kamayadi. Natijada aylanma mablag'larning aylanish tezligi oshib, korxonaning pul oqimi yaxshilanadi.

Ikkinchi yo'nalish xarajatlarni boshqarish bilan bog'liq. Oziq-ovqat sanoatida tannarx tarkibida xomashyo, energiya, qadoqlash, transport va mehnat xarajatlari katta ulushga ega. Menejment ushbu xarajatlarning har biri bo'yicha me'yor, limit va javobgarlik markazlarini belgilash orqali resurs sarfini nazorat qiladi. Bunda tannarxning pasayishi mahsulot sifati va xavfsizligi hisobiga amalga oshirilmasligi

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

kerak. Aks holda qisqa muddatli iqtisod keyinchalik reklamatsiya, qayta ishlab chiqarish va bozordagi obro'ning pasayishi ko'rinishida katta yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Uchinchi yo'nalish bozor boshqaruvidir. Raqobatbardosh korxona iste'molchi talabi, narx sezgirligi, assortiment afzalliklari va savdo kanallaridagi o'zgarishlarni tez tahlil qiladi. Marketing ma'lumotlarini ishlab chiqarish rejalari bilan bog'lash ortiqcha tayyor mahsulot zaxirasini kamaytiradi va sotuvning prognoz aniqligini oshiradi. To'rtinchi yo'nalish innovatsion va raqamli boshqaruvdir. ERP, ombor hisobi, savdo analitikasi, raqamli sifat nazorati va ta'minot zanjiri monitoringi boshqaruv qarorlarini tezlashtirish hamda subyektivlikni kamaytirish imkonini beradi.

Samarali menejmentni amaliy baholash uchun quyidagi indikatorlar muhim: mahsulot birligiga to'g'ri keladigan xarajat, xomashyo yo'qotishlari ulushi, ishlab chiqarish quvvatidan foydalanish darajasi, buyurtmani bajarish sikli, zaxiralar aylanishi, sotuv rentabelligi, aktivlar rentabelligi, qaytarilgan mahsulot ulushi, yangi mahsulotlar hissasi va mijozlar shikoyatlari soni. Ushbu indikatorlarning dinamikasi boshqaruvdagi o'zgarishlarning iqtisodiy samarasini aniqroq ko'rsatadi.

Korxona raqobatbardoshligi ko'pincha narx, sifat va yetkazib berish tezligining kombinatsiyasi bilan shakllanadi. Samarali menejment ushbu uch omil o'rtasida optimal nisbatni topishi kerak. Faqat narxni pasaytirishga yo'naltirilgan strategiya sifat yoki barqaror ta'minotga zarar yetkazishi mumkin; aksincha, sifatni oshirishga haddan tashqari xarajat qilish mahsulot narxini bozordagi qabul qilinadigan darajadan yuqoriga olib chiqishi ehtimoli mavjud. Shu bois menejmentning vazifasi alohida ko'rsatkichni maksimal darajaga yetkazish emas, balki korxonaning umumiy qiymat yaratish qobiliyatini oshirishdir.

Boshqaruv samaradorligi inson kapitaliga ham bevosita bog'liq. Texnologiya yangilanishi, sanitariya standartlari va raqamli tizimlardan foydalanish xodimlarning malakasi bilan uyg'unlashmaguncha kutilgan iqtisodiy natija bermaydi. Shuning uchun motivatsiya, o'qitish, mas'uliyat markazlari va natijaga asoslangan baholash tizimi oziq-ovqat korxonasining raqobatbardoshligini mustahkamlovchi muhim boshqaruv elementlari hisoblanadi.

Oziq-ovqat sanoati korxonalarida samarali menejment iqtisodiy natijadorlik va raqobatbardoshlikni shakllantiruvchi tizimli omildir. Uning ta'siri operatsion yo'qotishlarni qisqartirish, xarajatlarni nazorat qilish, aylanma mablag'lardan foydalanishni yaxshilash, mahsulot sifati va yetkazib berish barqarorligini ta'minlash, bozor talabiga tez moslashish hamda raqamli boshqaruv vositalaridan foydalanish orqali namoyon bo'ladi. Korxona menejmentini baholashda moliyaviy ko'rsatkichlar bilan birga jarayon, sifat va bozor indikatorlarini ham qo'llash boshqaruv qarorlarining real iqtisodiy samarasini aniqlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Porter, M.E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press, 1980.
2. Kaplan, R.S., Norton, D.P. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Boston: Harvard Business School Press, 1996.
3. Christopher, M. Logistics & Supply Chain Management. 5th ed. Pearson, 2016.
4. ISO 9001:2015. Quality management systems — Requirements.
5. ISO 22000:2018. Food safety management systems — Requirements for any organization in the food chain.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.